
Oppdragsgiver:	Block Watne As
Oppdrag:	605517-01 – Kvernstua BY22 Enebakk Detaljregulering
Dato:	13.04.2016, justert 13.12.2017
Skrevet av:	Astrid Storøy
Kvalitetskontroll:	Jannicken Trondsen

KVERNSTUA - KULTURMINNEFAGLIG VURDERING

INNHOLD

0	Innledning.....	1
1	T1 Beskrivelse	2
2	T2 Fortolkning.....	10
3	T3 Vurdering	12
4	T4 Handlingsrom	14

0 INNLEDNING

Målsetting

Innenfor planområdet ligger den tidligere husmannsplassen Kvernstua, med våningshus, driftsbygning og et mindre uthus bevart. Tunet ligger i et tilnærmet opprinnelig miljø med innmark og rester etter hagevegetasjon. Veien gjennom tunet er traseen til den gamle bygdeveien fra Enebakk til hovedstaden. Slike husmannsplasser med hele gårdstun bevart er svært sjeldne, også i regional sammenheng. Det er ønskelig at Kvernstua kan bevares og bli en berikelse og identitetsmarkør for det nye boligområdet gjennom å bli en grønn lunge og inngangsport til et viktig turområde.

Akershus fylkeskommunen anbefaler at det kan finnes ny bruk for bygningene, og flere alternative funksjoner er foreslått. Denne kulturminnefaglige analysen vurderer et fremtidig handlingsrom for ny bruk av husmannsplassen gjennom å vekte vern og utvikling.

Metodikk

Notatet er bygd opp etter Riksantikvarens DIVE-metodikk som en forenklet analyse beskrevet gjennom fire trinn: T1 Beskrivende del, T2 Fortolkende del, T3 Vurderende del og T4 Aktiverende del (handlingsrom). Riksantikvarens verdikriterier ligger til grunn for verdivurderingene.

Området er befart av oppdragsleder og planmedarbeider men ikke av utreder, beskrivelsen er basert på tilgjengelige kilder, bilder og kjente registreringer om Ytre Enebakk og Kvernstua.

1 T1 BESKRIVELSE

I analysens første trinn beskrives kunnskapsgrunnlaget som skal være utgangspunkt for vurdering av kulturmiljøets kvaliteter og muligheter i fremtidig stedsutvikling.

Ytterbygda. Husmannsplassen Kvernstua er lokalisert i Ytterbygda. Denne delen av kommunen består av vekslende natur med skog og dyrket jord med innslag av flere større og mindre vann og innsjøer. Jordsmonnet er godt egnet til dyrking av korn og potet, men det overveldende største arealet består av skog, eksemplifisert ved overtakelsen av gården Vik med 190 da innmark og 12.500 da skog i 1908. Skogsdrift og tømmervirke har derfor til alle tider stått i første rekke, der de store gårdene Bjerke, Vestby og Vik alltid har vært av de mest trelastproduserende. Ytterbygda har hatt egen kirke siden 1761 (Mari kirke). Historiske veier til Oslo har gått gjennom Ytre Enebakk.

Kulturlandskapet rundt Våg har historiske linjer langt tilbake i tid. Rundt Vågvannet er det registrert en rekke automatisk freda kulturminner. Her er gårder med naturnavn som kan tyde på at de er svært gamle. Gårdene Foss og Vik tilhører de eldste gårdene i Ytterbygda. Det er gjort funn her som kan dateres tilbake til steinalder, noe som indikerer en stor tidsdybde i bruken av området. Av gjenstander er det funnet en enkel skafthullsøks på Foss, datert til yngre steinalder og bronsealder. På samme gård er det også funnet et sverd av jern fra vikingtid. På Foss og Vik er det også funnet fem gravhauger fordelt på tre lokaliteter. På Foss ligger to av gravlokalitetene kun 40 m fra hverandre, og hører sannsynligvis til samme gravfelt. I tillegg er det registrert en bygdeborg på grunnen til gården Vik (Sløssås). I Enebakk er det registrert i alt fire bygdeborger. Bygdeborger er tradisjonelt tolket som forsvarsverk fra perioden romertid-folkevandringstid (0-600 e.Kr.). Nyere undersøkelser har imidlertid vist at bygdeborgene kan ha hatt en bredere funksjon, og enkelte kan føres tilbake til bronsealder (ca 1800-500 f.Kr.). Nord for området ligger Durud. Steinalderlokaliteten som er funnet her ligger 190 meter over havet. Dersom den var strandbundet er dette den eldste boplassen i Akershus.

Svartedaudens påvirkning av bygdesamfunnene

Gjennom hele yngre jernalder og vikingtid var det en stadig befolkningsvekst og ekspansjon av gårdene. Med Svartedauden (1349-50) døde ca to tredjedeler av Norges befolkning. Det skulle ta flere hundre år for befolkningsmengda i Follobygdene var oppe på samme nivå som før pesten. Først rundt midten av 1600-tallet hadde bosetningen igjen nådd samme nivå som før Svartedauden. Den store folkevæksten fortsatte fram til midten av 1800-tallet. Fra midten av 1600-tallet var det oppdeling av eksisterende gårder og etablering av husmannsplasser som ga livsutkomme for nye familier.

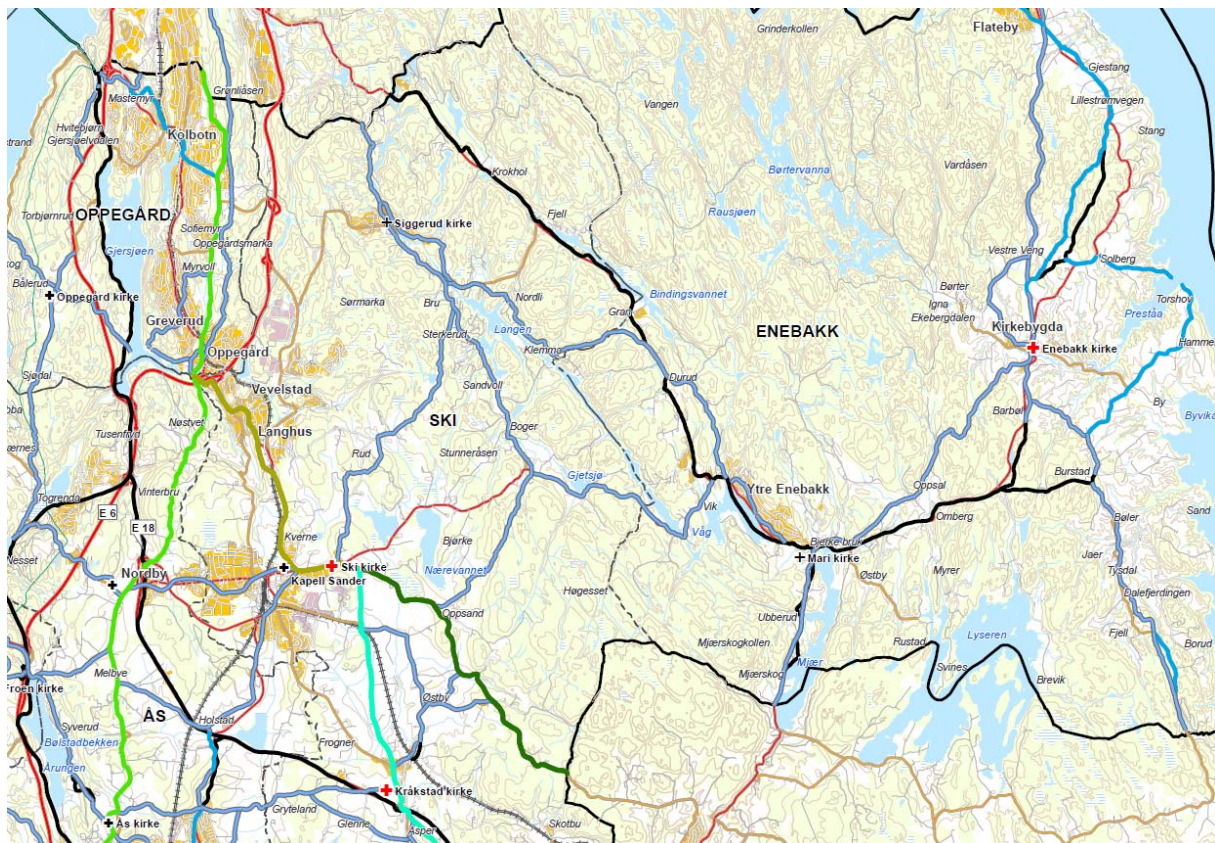
Det gamle bygdesamfunnet bestod av en rekke småsamfunn der gårdsbruket utgjorde kjernen. Store deler av landskapet ble tidligere nyttet i jordbruksproduksjonen. Lokalisering av gårdstun og deres plassering i landskapet kan i seg selv fortelle noe om tidligere tiders samfunnsstruktur. Flere steder finnes det i dag rester av kulturlandskap som har bevart trekk fra de eldre driftsformene.

Gamle ferdselsveier. De første vegene var tråkk og stier for folk og hest - allfar. Disse vegfarene knyttet til bronsealderen da bønder ble bofaste, og allfarene knyttet bosetningene sammen. Spor etter de eldste vegene kan vises som forsenkninger i terreng med løse masser, såkalte hulveger.

Ferdselen nord-sør ble skapt av ferdselen mellom grendelagene. Middelalderens veger var rideveger. De var ofte bratte, men gikk som oftest på tørr grunn høyt i terrenget. Vegene ble etablert som ferdselsforbindelser mellom grendelag, handelssteder og kirkesteder, og mellom jordbruks-/skogsområdene og kysten. Transporten foregikk med hest og kløv, men også på slede eller i båt. Mange veger hadde alternative traseer vinterstid hvor man kunne ferdes over vann, myrer, åker og eng. Vintervegene ble ikke anlagt i særlig grad, og det er derfor lite spor etter dem i landskapet.

Oldtidsvegene er veger som sikkert kan dateres fra før reformasjonen i 1537. I perioden mellom Svartedauden og fram til oppgangstidene på 1600-tallet ble det ikke etablert nye veger. Man kan derfor anta at veger fra rundt 1650 også var vegfar i middelalderen eller tidligere. De eldste vegene med datidens linjeføring og terrengetilpasning er ofte utviklet videre og formet av nye brukskrav. Dagens veger ligger følgelig ofte i gamle vegfar. Det var først på 1600-tallet med utnyttelsen av bergmalm og økende trelasthandel at det ble behov for veger som var kjørbare med hest og kjerre.

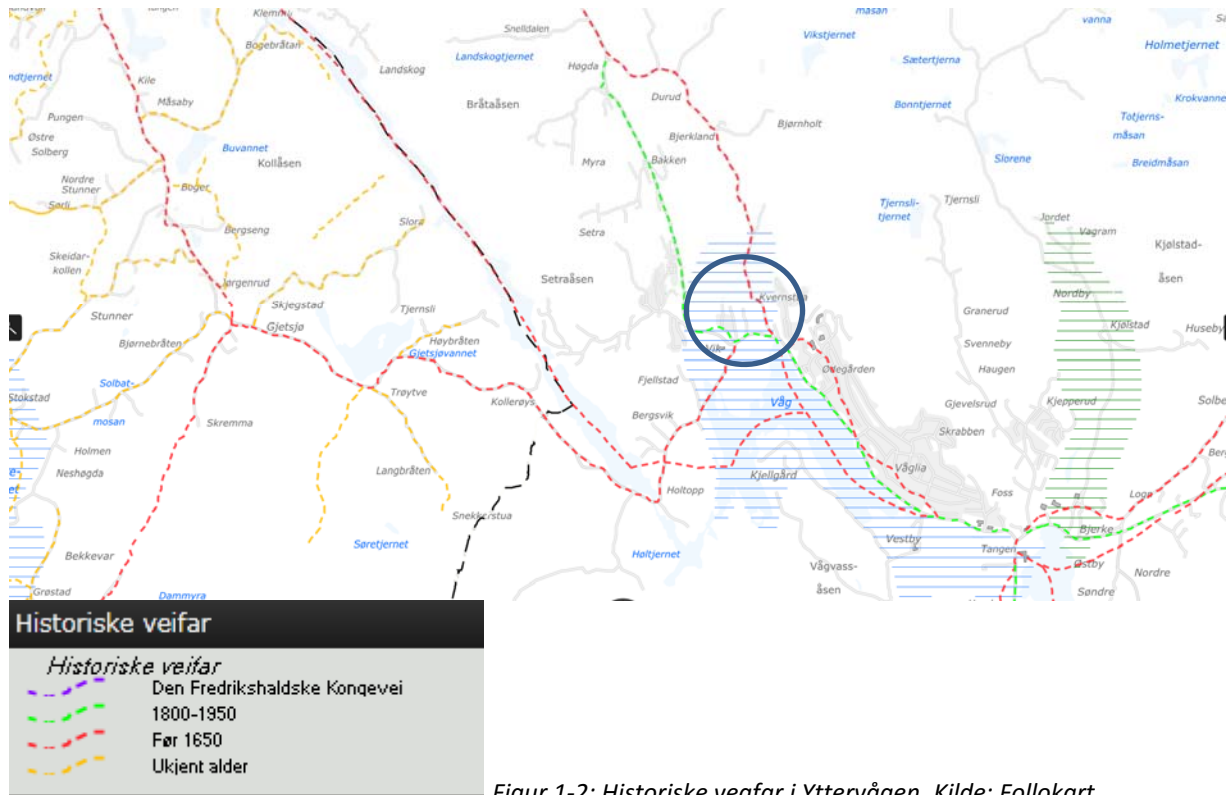
Etter kongelig forordning i 1636 startet arbeidet med å gjøre hovedvegnettet kjørbart. Dagens Bjerklandsveien gjennom planområdet utgjør Gamle Enebakkveg mellom Durudhøgda og Våg (Historiske vegfar ID 813175) antatt etablert før 1650.

Figur 1-1: Kulturlandskap Folle – Gamle veier

Næringsveienes oppblomstring og militærvesenets utvikling i det 1700 århundre ga oppsving til bedre veger. Selv så sent som i 1740 var vegene rundt Oslo i dårlig forfatning. I 1793 ble Akershus stift delt i to vegdistrikter, og i 1796 påbegynnes en forbindelsesveg mellom Enebakk og Oslo langs Langen. Ved kongelig resolusjon av 1848 startet arbeidet med en Chaussé fra Oslo til Ljabru. Veien sto ferdig i 1850. Samme år ble chauseen forlenget frem til Gjersrud tjern i Aker hvor den ble koblet

sammen med bygdeveien fra Enebakk. Veien fikk navnet Enebakkveien, senere endret til Rv 155 (Historiske vegfar ID 813217).

Figur 1-2: Historiske vegfar i Yttervågen. Kilde: Follokart

Figur 1-3: Gamle Enebakkveg mellom Durudhøgda og Våg forbi Kvernstua (Bjerkelandsveien) (Historiske vegfar ID 813175) antatt etablert før 1650.

Storgårdene Vik og Vestby i den ene enden, og Mari kirke i andre enden av Vågvannet, representerer viktige kulturhistoriske tyngdepunkter i området. Tunet på Vestby (matrikkelnr 90) har tradisjonell firkantstruktur, stabburet på tunet skal være fra 1600-tallet. Vik (matrikkelnr 91) er en av de best bevarte storgårdene i kommunen. Gården ble trolig ryddet så tidlig som i eldre steinalder. I perioden ca 1000-1350 var den delt i to bruk, Østigarden og Vestigarden. Litt sørvest for tunet er det funnet rester etter hustufter. Det er sannsynlig at tunet på Vestigarden lå der dagens Vik gård ligger. Det første kjente dokumentet fra tidlig 1600-tallet forteller om disse gårdene Vik. Da hadde det lenge bare vært bare en gård etter at de ble slått sammen i nedgangstiden etter Svartedauden. Fra 1872 var gården underbruk til Vestby frem til 1921. Siden ble den drevet av kommunen som da de overtok solgte unna først plassene, og senere gården sammen med en stor andel skog.

I en brann i 1898 gikk alle husene på Vik, med unntak av kårbygningen (Gamlestua), opp i flammer. Et nytt våningshus med to leiligheter, en driftsbygning og et stabbur ble gjenoppbygd rundt 1900. Kårbygningen fra 1720 er senere revet, og erstattet med et nytt uthus.

Figur 1-4: Vestby gard til vestre og Vik gard til høyre. Kilde: Kulturlandskap i Follo – registrering og verdivurderinger. Akershus fylkeskommune og Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold 2004-2008. Foto: Henning Bergersen.

Husmannsplassene

Etableringen av husmannsplasser var et svar på befolkningspresset som begynte å gjøre seg gjeldende etter midten av 1600-tallet, og som nådde et maksimum midt på 1800-tallet. Husmannsplassene lå gjerne i utkanten av gårdens kjerneområde, i randsonen mot skogen eller på marginale jordbruksområder i skogen, ved fjordene, langs vegene eller ved industriområdene. Ved siden av jordbruk på plassen og pliktarbeid på gården, var muligheten for arbeid i skogen viktige lokaliseringsfaktorer.

Rundt 1850 hadde utnyttelsen av naturressursene nådd sin ytterste grense, og utvandringen til byene og Amerika startet.

Kvernstua (gnr 91/6) er en husmannsplass under Vik. Til Vik var det i 1701 nevnt fem husmenn. Det var plassene Tangen, Grav (delt i to – østre og vestre), Råkan og Kvernstua. I 1775 hadde Vik 17 husmannsplasser. I 1791 hadde Vik 20 husmannsplasser, og eier av Kvernstua het Kristian Kvernstua.

Kvernstua ligger i lia ved nordenden av Vågvannet. Husmannsstua med uthusbygninger og innmark rundt tunet er bevart. Den gamle vegen mellom Enebakk og Oslo (Bjerkelandsveien) går gjennom

tunet og videre innover i marka. Kvernstubekken øst for husmannsplassen har rester etter eldre industri, som kverner, demninger og tjærebrenningsovn. Husmannsplassen omfatter et tun med tre bygninger. Teigareal utgjør i overkant av 88 da.

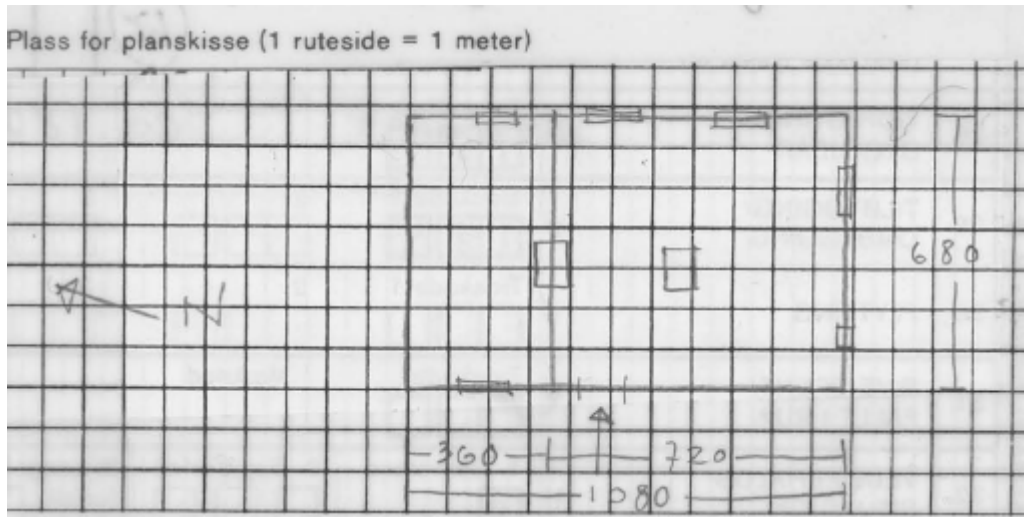

Figur 1-5: Kvernstua 1950/60-tallet. Kilde: Enebakk bygdebok, bind 3: Gards og slektshistorie for Dalefjerdings.

Figur 1-6: Luftfoto av Kvernstua med SEFRAK-markører. Kilde: Askeladden

Våningshuset/stua ble oppført som husmannsbolig i 1840-årene, bygd i en etasje med et rom (6,8 m x 7,2 m). Stua ble påbygd med et rom i lengden i tidsrommet 1875-1899, til dagens størrelse 6,8 x 10,8 meter, og modernisert i 1956. Bygningen har en liten og lav (4 x 4 meter i størrelse og 1,5 meter i høyde) kjeller. Etasjeskillet består av trebjelker med tregolv. Grunnmuren er av naturstein (tørrmurkonstruksjon). Bygningskonstruksjon består av lafteverk kledt med stående tømmermannspanel, og saltak tekket med flat betongtakstein (sementtakstein). Stua har to skorsteiner. Peisen ble revet i 1904.

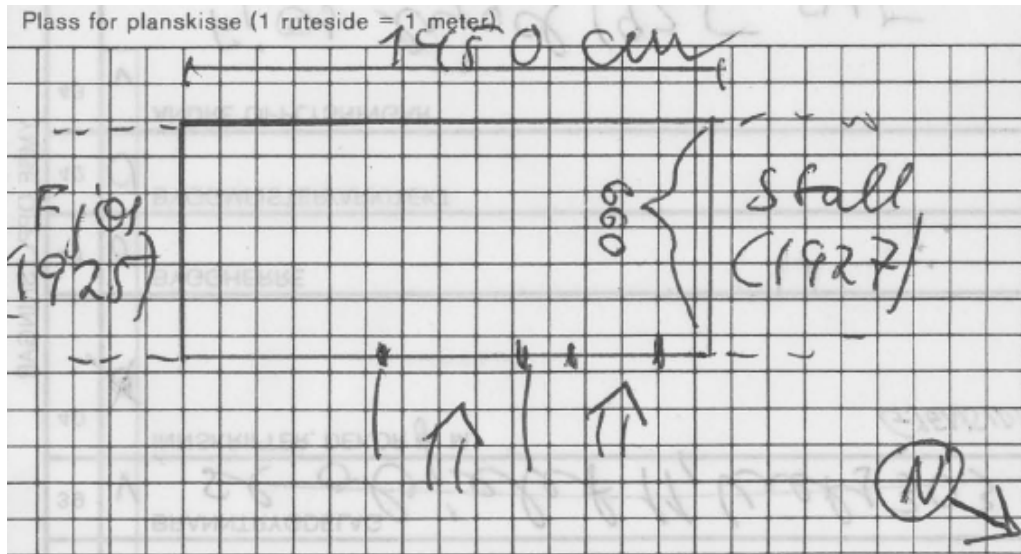
Figur 1-7: Kilde: Plantegning av stua. Kilde: SEFRAK-registeret objekt nr 0229 393 011.

Figur 1-8: Foto av stua fra 1990. Kilde: SEFRAK.

Låven/løa ble oppført i 1874 i 1½ etasje (6,6 m x 14,5 m), og påbygd fjøs (i sør) og stall (i nord) i henholdsvis 1925 og 1927. Bygningen har ingen kjeller, kun et lavt kryperom. Underbygging med punktvis bæring av naturstein uten bindemiddel (tørrmur). Saltak med uglassert krum tegl takstein. Bygningskonstruksjon består av bindingsverk panelt med over- og underligger, med eller uten kantskjæring. Bygningen består av et stort rom med inngang til fjøs, og låvedør i enden av en låvebru.

Figur 1-9: Plantegning av låven. Kilde: SEFRAK-registeret objekt nr 0229 393 012.

Figur 1-10: Foto av låven fra 1990. Kilde: SEFRAK.

Uthuset er trolig fra begynnelsen av 1900-tallet. Bygningen er ikke registrert i SEFAK-registeret. Uthuset består av to rom med et påbygd utedo på vestre gavlvegg. Det er punktfundament i hjørnene av tørrmurt gråstein. Bygningen er oppført som en reisverkskonstruksjon kledt med tømmermannspanel med en dobbel port og en dør med hjemmesmidde hengsler inn mot tunet. Åstak med undertak av uhøvlede bord, og enkeltkrummet teglstein på tak.

Figur 1-11: Uthuset hhv fra tunsiden og baksiden med utedoet. Foto: Asplan Viak 2016

Figur 1-12: Tunet sett fra hhv vest mot øst og sør mot nord. Foto: Asplan Viak 2016.

2 T2 FORTOLKING

Det er ikke bare høydepunktene i den historiske utviklingsprosessen som har etterlatt seg de mest betydningsfulle sporene i et landskap. Ut fra den overordnede historien beskriver trinn 2 hvilke historiske elementer som i dag representerer de viktigste historiske fortellingene (lesbarhet), og hvilken tilstand de er i.

Lesbarhet

Husmannsplassen på Kvernstua ligger i dag fortsatt i sin opprinnelige sammenheng. Det er få husmannsplasser som har bevart både låve og uthus i tillegg til stua. Bygningene ligger i et fram til nå forholdsvis lite endret landskap med innmark og skog inntil tunet. Nyere boligbebyggelse i Sløssåsveien øst for bekken synes godt fra tunet, og påvirker opplevelsen av plassen til en viss grad. Den gamle veien fra Enebakk til Oslo går gjennom tunet til Kvernstua og videre innover i marka. Sammen danner bygningene trolig den eneste komplette gjenværende husmannsplassen i Ytre Enebakk.

Tilstand

Husmannsstua har nyere takteking i form av betongstein, nye vinduer og inngangsdør som trolig stammer fra moderniseringen i 1956. Forøvrig er bygningen godt bevart i sin hovedform. En stor del av de opprinnelige konstruksjonene er intakt. Alderen på utvendig kledning er usikker. Bygningen ser ut til å ha en noenlunde god teknisk tilstand, med unntak av den eldste pipa som er i ferd med å smuldre opp.

Figur 2-1: Stua sett fra tunet. Foto: Asplan Viak 2016.

Løa med stall og fjøs er lite endret ut fra sin opprinnelige utforming både i hovedform og detaljer, men har fått store bygningstekniske skader. Stabbene ser ut til å være i ganske bra stand, men der terrenget har vokst over nedre kant av ytterpanelet er det store råteskader. Det største skadeomfanget er imidlertid i yttertaket der takstein i et stort omfang har falt ned og laget store skader i underforliggende konstruksjon. Bærebjelken over låvedøra har falt ned med den konsekvens at taket og konstruksjonen har fått store skader. Bygningen har så store skader at det er et tidsspørsmål om den kan reddes.

Figur 2-2: Løa med stall og fjøs sett fra hhv nordøst og nord mot sør. Foto: Asplan Viak 2016.

Uthuset er også lite endret ut fra sin opprinnelige utforming både i hovedform og detaljer. Der terrenget ligger helt opp til ytterpanel er det et stort råteomfang i konstruksjon og panel, men ellers kan det se ut som om løa har fått nytt panel. Tegltaket har forvitret noen steder, noe som kan ha forårsaket skader innvendig, og må sjekkes så raskt som mulig. Flere trær står tett inn til løa, noe som påvirker teknisk tilstand på tak og yttervegg, og bør fjernes snarest. Ut over dette ser det ikke ut til at løa har omfattende skader.

Figur 2-3: Uthuset. Foto: Asplan Viak 2016.

3 T3 VURDERING

I analysens tredje trinn vurderes verdi. Muligheter og begrensninger kan måles gjennom å vurdere utviklingspotensial og endringskapasitet. Med utviklingspotensial menes ikke bare kulturarvens økonomiske og bruksmessige potensial, men også potensialet for utvikling av kunnskaps- og opplevelsesverdier.

Begrunnelse for vern

Kulturminnelovens definisjon av kulturminner og kulturmiljøer er: «Med kulturminne menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljø menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.» Dette betyr ikke at alle kulturminner og kulturmiljøer kan eller skal bevares. Samfunnet må prioritere hva som er verdifullt og skal vernes.

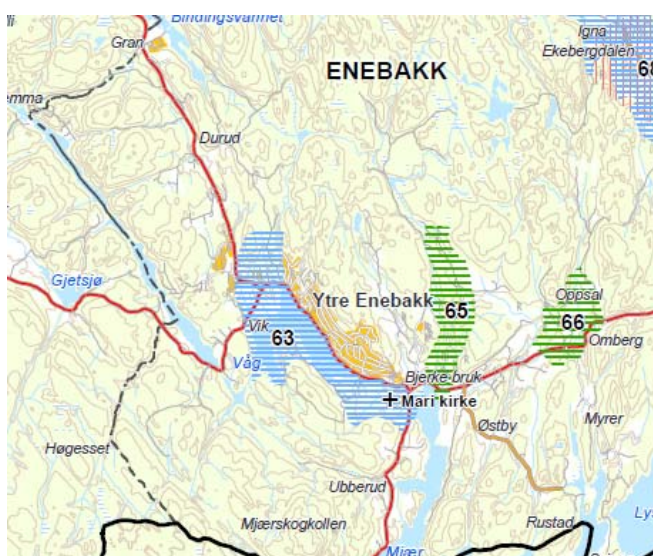
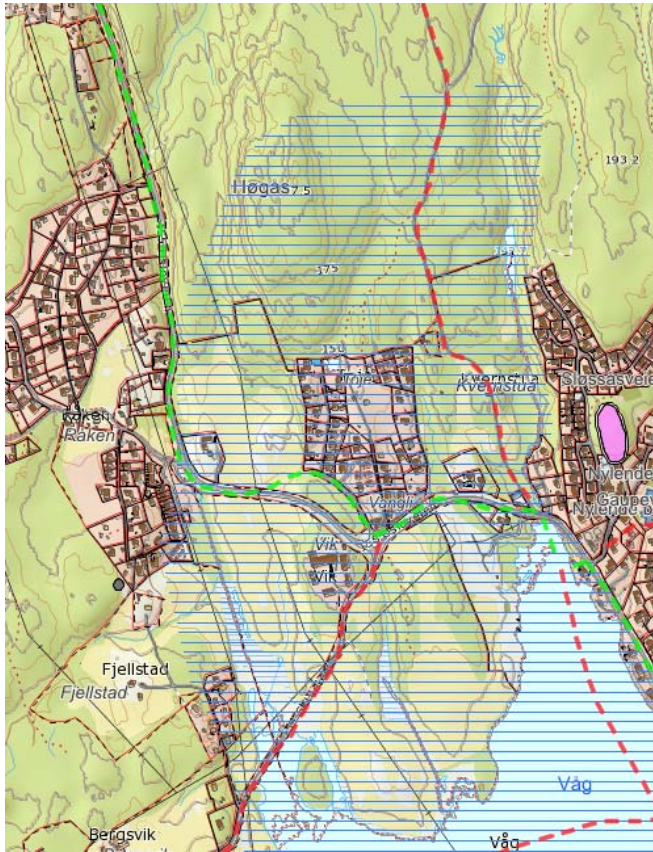
Ved vurdering av kulturminners verneverdi er det tre hovedparameter som tillegges betydning, kulturminnene skal være en *kilde til kunnskap*, gi *grunnlag for opplevelse* og være en *bruksressurs* for framtiden. I dette ligger også en vurdering om kulturminnene har nasjonal, regional eller lokal verdi (kilde: Riksantikvaren).

Vurdering av verneverdi og sårbarhet

Kvernstua ligger i tilknytning til kulturlandskapet ved Våg som i «Registrering av kulturlandskap i Follo» er vurdert å inneha regional og/eller nasjonal verdi. Øst for husmannsplassen går Kvernstubekken med rester etter tidligere småindustri som kverner og steindemninger.

Husmannsplasser med hele gårdstun bevart er svært sjeldne, også i regional sammenheng (kilde: Akershus fylkeskommune). Bygningene ligger i et fram til nå forholdsvis lite endret landskap med innmark og skog inntil tunet noe som gir stor opplevelsesverdi. Tunet og bygningene er lite endret, noe som gir stor kunnskapsverdi og pedagogisk verdi. Bygningene har stor aldersverdi, og er representative for denne type bebyggelse. Husmannsplassen er også viktig i forhold til å ta vare på sammenhengen mellom naturgrunnet og kulturmiljøet som gir mer kunnskap og opplevelse enn enkeltvis elementer. Husmannsplassen har i tillegg stor lokal verdi ut fra at den gir stedet identitets- og symbolverdi gjennom tradisjonell bruk av området. Den dårlige tekniske tilstanden trekker verdien noe ned.

Området har samlet stor verdi regionalt og nasjonalt som del av et større kulturlandskap, og lokalt som en stedstypisk husmannsplass. Kvernstua er svært sårbar for nye større bygningsmessige endringer og/eller omkringliggende tiltak før opplevelses- og kunnskapsverdien reduseres betraktelig. **Endringskapasiteten er derfor liten.**

Figur 3-1: Kulturlandskap i Follo. Kvernstua ligger innenfor området som er vist med skravuren: Kulturlandskap med regional og/eller nasjonal verdi. Kilde: Follokart.

4 T4 HANDLINGSROM

Det fjerde trinnet utgjør anbefalinger og innspill til videre planarbeid. I Trinn 4 defineres det historiske handlingsrommet som angir mulighetene for vern kontra utvikling av området - både totalt sett, og i forhold til de enkelte kulturhistoriske elementene. T4 omfatter råd og anbefalinger vedrørende bruk og forvaltning av Kvernstua.

Forslag til handlingsrom er nedenfor delt inn i tre hovedpunkter; Istandsetting og skjøtsel, ny bruk og vern. Dette er forslag som viser ulike måter å ta vare på Kvernstua.

Spesielle viktige faktorer er uthevet med blå skrift.

Istandsetting og skjøtsel basert på verneprinsipper

Spesielt på grunn av taklekkasjene er plassen i hurtiggående forfall, og det bør startes opp en tilstandsvurdering med påfølgende restaureringsprosess så snart som mulig. Det er viktig å legge en plan for istandsettingsarbeidet der en tar bevisste valg for de tiltakene en ønsker å gjennomføre.

Ved istandsetting og større vedlikeholdsarbeid av denne type bygninger, antas det at kulturmyndighetene ved Akershus fylkeskommune ønsker å se og/eller godkjenne planene. Det bør i denne sammenheng opprettes en kontakt mot myndighetene.

Det bør være et mål at tunet med bygningene bevares så intakt som mulig, slik at husmannsplassen også i fremtiden kan stå som eksempler på tidligere tiders byggeskikk og kulturhistorie.

Istandsettingen må derfor gjøres slik at man ikke skifter ut mer enn strengt nødvendig, og det må brukes håndverksmetoder og materialer som passer til anleggets alder og særpreg. (Se Riksantikvarens veileder her: <http://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Raad-om-bygningsvern/Plan-for-istandsettingsprosjektet>)

Det anbefales at det leies inn en tradisjonshåndverker (snekker) med spesialkunnskap om fredet og verneverdig bebyggelse. Denne personen må ta en gjennomgang av bygningsmassen og vurdere tilstand og nødvendige tiltak. Både strakstiltak og fremtidige tiltak bør fremgå i en plan for arbeidet sammen med et kostnadsoverslag. Det bør i den sammenheng vurderes om stuebygningen skal tilbakeføres til sitt opprinnelige uttrykk eller opprettholdes i sitt nåværende 1956-uttrykk. Dersom det finnes dokumentasjon fra slik den opprinnelige stuebygningen så anbefales en tilbakeføring, men dette bør avklares med Akershus fylkeskommune. Det er imidlertid ikke nødvendig å tilbakeføre, dagens preg utgjør også en del av plassens historie.

Ny bruk

Dersom det skal være et mål at verneverdien skal ivaretas, vil husmannsplassen være sårbar for nye, større bygningsmessige endringer og tiltak. Dette vil igjen gi en del begrensinger i hvor mange og ulike nye funksjoner som kan legges i bygningene og i tunet.

Skjøtsel

Trær som står inntil bygningene bør fjernes så fort som mulig da de gjør stor skade på bygningskonstruksjonene. Det samme gjelder terreng og lavere beplantning som har krøpet opp- og inntil grunnmurer og trekonstruksjoner.

Også deler av innmarka bør inngå i bruken av stedet i sammenheng med tunet og bygningene. Det vil derfor være fint om noen av de store og fineste trærne som omkranser inntunet kan bestå. Det gir en fysisk avgrensing og avstand til ny omkringliggende boligbebyggelse, som kan illudere plassens opprinnelse. Om tunet integreres for mye i den nye bebyggelsen vil særpreget med kunnskaps- og opplevelsesverdi fort kunne gå tapt.

Figur 4-1: Vegetasjon inntil konstruksjonene må fjernes

Bygningene

- Uthus er uisolerte hus. De bør heller ikke isoleres i en fremtidig situasjon. Isolering vi bidra til å endre både opprinnelighet og verneverdi.
- I stuebygningen kan det gjøres enkle tiltak som gir en tilstrekkelig isoleringsevne gjennom isolering av tak, gulv og vindtetting på de mest trekkfulle stedene i konstruksjoner (overganger gulv/vegg og rundt vinduer).
- Bygningenes størrelse legger også en begrensing i aktuelle funksjoner som kan tilføre plassen noe nytt, men som samtidig ikke reduserer kunnskaps- og opplevelsesverdien. Det bør ikke bygges til/på nye tilbygg, eller rives hele eller deler av opprinnelig konstruksjon, med mindre det oppføres nye kopier av det som har vært. Det siste vil avhenge av uthusenes bygningstekniske tilstand.
- Bygningenes størrelse vil legge noen begrensinger ift rullestolbrukere, men her kan søkes alternative løsninger.

Mulige aktiviteter

Husmannsplassen er i dag en inngangsport til et viktig turområde. Etter utbyggingen vil det bli lenger ut til skogen. Husmannsplassen kan fortsatt knyttes til utmarka, samtidig som den vil være en fin ressurs for det nye boligområdet.

Bygningene bør sikres ift innbrudd, og her bør være tilpasset skilting som eksempelvis informerer om plassen, pågående og fremtidige aktiviteter og mulige turmål.

Aktuell bruk av bygningsmassen kan for eksempel være:

- Naturbarnehage er en barnehage der barna stort sett er ute. Uthus kan brukes som lager for utstyr, rom for fysiske aktiviteter, mens stuebygningen kan fungere som spiserom samt varmestue på kalde dager. Plassens størrelse kan legge en begrensing på gjennomføring av et slikt tiltak, antall barn m.m., noe som selvsagt må avklares.
- Møtested for fellesaktiviteter både ute og inne, samt lagringsplass for beboerforening (felles) i området.
- Turmål for barneskole og barnehager i nærmiljøet.

- Møtelokaler og samlingssted for ulike frivillige organisasjoner (begrenset utleie).
- Stoppested på en kommunal anlagt kultursti gjennom området og ut i marka.
- Kurssted for tradisjonshåndverk for skoler, private, organisasjoner etc. Kan omfatte kurs om byggeteknikker, kursvirksomhet av og for historielaget (både praktiske og teoretiske kurs). Også sett i sammenheng ved restaurering og vedlikehold av plassen.

Her kan man i beste fall se for seg en allsidig bruk, der flere kan ha nytte og glede av husmannsplassen fremover. Det må søkes en løsning for hvem som skal drifte og eventuelt leie ut stedet.

Vern

Både Enebakk kommune og Akershus fylkeskommune har foreslått at Kvernstua med samtlige bygninger og del av innmarka reguleres gjennom plan- og bygningsloven gjennom bruk av hensynssone C med tilhørende, tydelige bestemmelser som sikrer bevaring av bygningene og et tilstrekkelig område rundt. Dette er en anbefaling ut fra vernehensyn, men planprosessen bør avgjøre det endelige omfanget av hensynssonen.

Målet med avgrensingen bør være at plassen, så langt dette er mulig, fortsatt skal oppleves å ligge i sin opprinnelige sammenheng. Ny bruk av husmannsplassen som innebærer store ombygginger/ endringer, og som til sist fremstår som en ensartet del av boligområdet, handler mer om gjenbruk og mindre om vern.

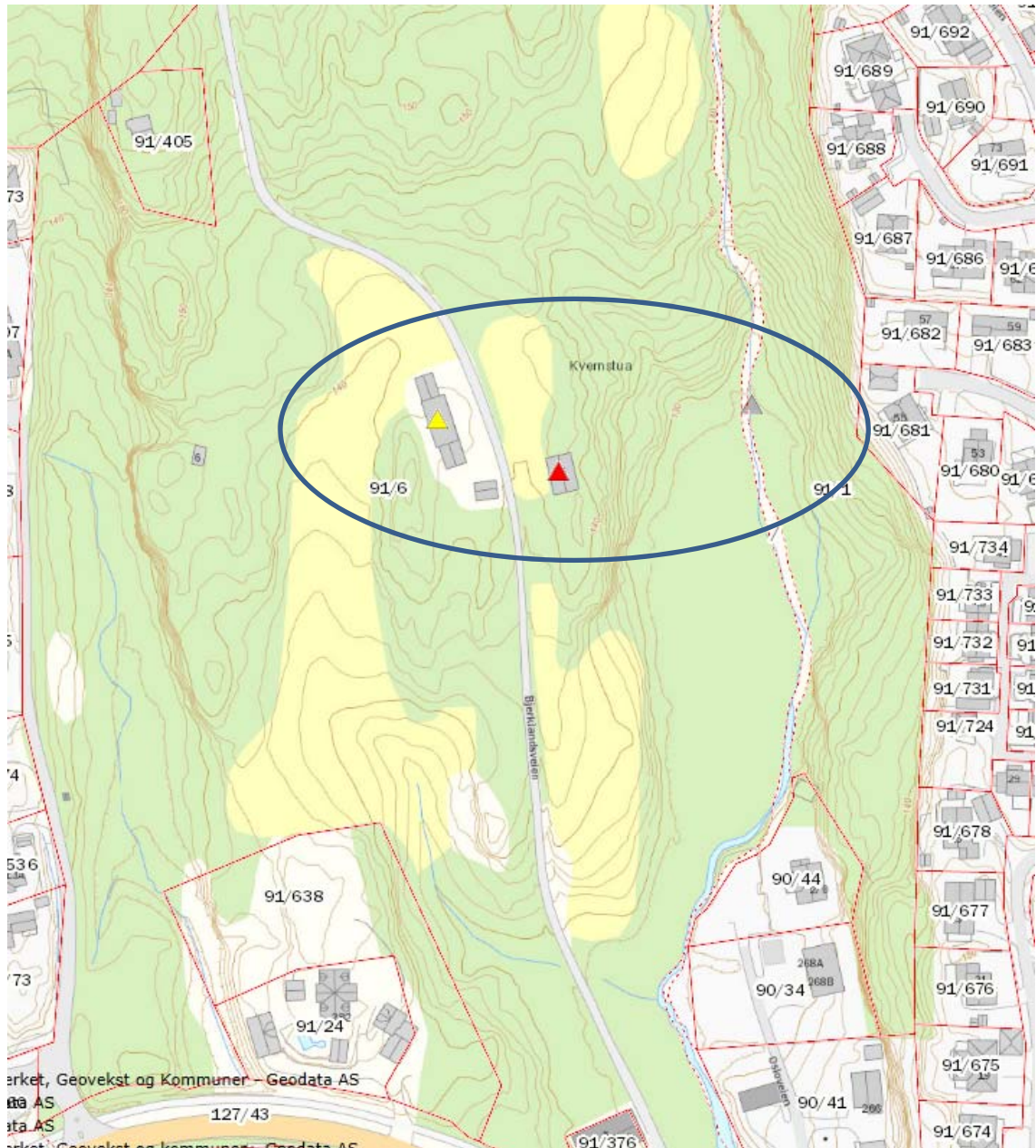
Anbefalinger

Forslag til minimum avgrensing av hensynssone C er vist i figur 4-2 på neste side. Det å knytte Kvernstubekken til plassen vil være et viktig poeng i denne sammenheng.

I valg av avgrensing bør følgende parameter vurderes:

- Hva vil være et minimum for å oppleve husmannsplassen som det den har vært? Hvor stor del av innmarka må inkluderes, og hvor mange trær (mye vegetasjon) bør tas vare på for å oppnå en buffersone mot bebyggelsen som ikke vil skygge for sola? Bevaring av tilstrekkelig vegetasjon vil være en viktig parameter for opplevelsesverdien.
- Kvernstua bør bli en grønn lunge i boligområdet. Dette anses være en viktig salgskvalitet for nye beboere. I vurdering av avgrensingens størrelse bør det også vurderes hvor stor plass som trengs til mulige, fremtidige utendørsaktiviteter som skal ta i bruk det grønne området.
- Ny bebyggelse i den nærmeste omkretsen bør ikke overstige to etasjer. Her vil terrengfall og topografi være avgjørende for tilpassinger. Det er en fordel om bygningsstrukturene blir oppdelte. Lange husrekker kan oppleves som en barriere. Dette gjelder også lange garasjerekker. Det vil være en kvalitet å opprettholde noen viktige siktlinjer ut fra og inn til Kvernstua.
- Det er en fordel om lavblokker kan trekkes litt unna husmannsplassen. Også her vil terrengfall og topografi være avgjørende for gode løsninger.
- Vegen gjennom tunet bør ikke opprustes til en standard som bryter med tunets kulturhistoriske preg.

Figur 4-2: Forslag til avgrensning av hensynssone C. Kilde: Askeladden

Forslag til retningslinje: Hensynssone c) Sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø. Ved behandling av byggesøknader og søknader om tiltak i marka, skal regional kulturminneforvaltning gis anledning til å uttale seg før vedtak.

Arealformål: Det vil være viktig at arealformålet ikke tillater nybygging som kan endret tunets opprinnelighet. Grønnstruktur er trolig det mest aktuelle formålet for å kunne ivareta landskaps- og kulturminneverdier og sikre disse mot utbygging.

Alternativ kan området reguleres til LNFR-område der plassens næringsvirksomhet baseres på dens ressursgrunnlag. LNFR-formålet har underformål område for vern av kulturminner og kulturmiljø og likeså område for særlige landskapshensyn. Da må det spesifiseres et forbud om byggevirksomhet tilknyttet tunet.

Bestemmelser: Det bør utarbeides bestemmelser i reguleringsplanen som er sterke nok til å bevare plassen slik at man kan oppleve noe av dens opprinnelige sammenheng. Nedenfor er det listet opp eksempler fra Riksantikvarens veileder som et utgangspunkt for type bestemmelser som kan være aktuelle.

Forslag til aktuelle bestemmelser i reguleringsplan jf. 12-7 (Kilde: Riksantikvarens veileder):

1. Utforming, herunder estetiske krav, og bruk av arealer, bygninger og anlegg i planområdet,

Dette er en generell hjemmel til å gi bestemmelser knyttet til styring av utforming og bruk av arealer, bygg og anlegg. Estetikk er spesielt nevnt og innebærer at det kan knyttes bestemmelser om utforming til alle typer tiltak/områder i reguleringsplanen, også LNFR-områder. Utformingen av nye tiltak vil kunne ha konsekvenser for kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

Grad av utnytting kan fastsette i medhold av 12-7, nr. 1, likeså høydebegrensninger. Dette vil kunne være viktig for virkningen av tiltaket i landskapet og kulturmiljøet.

I pkt. 1 ligger det mulighet til å styre bruk av arealer, for eksempel type ferdsel, aktivitet eller virksomhet som kan være i strid med hensyn til kulturarven i område- eller detaljregulering.

2. Vilkår for bruk av arealer, bygninger og anlegg i plan-området, eller forbud mot former for bruk, herunder byggegrenser, for å fremme eller sikre formålet med planen, avveie interesser og ivareta ulike hensyn i eller av hensyn til forhold utenfor planområdet,

Det kan gis bestemmelser om vilkår for bruk av et område, av hensyn til miljø, sikkerhet og samfunnsinteresser, herunder kulturminneinteresser. Utforming er tema i 1, mens konkrete byggegrenser skal spesifiseres med hjemmel i 2. Et vilkår hjemlet i 2. må være begrunnet i at et tiltak kan hindre, være til ulempe eller true en (eller flere) av hensiktene med planen. Restriksjonene gitt med hjemmel i 2. må være begrunnet i konkrete virkninger.

6. Bestemmelser for å sikre verneverdier i bygninger, andre kulturminner, og kulturmiljøer, herunder vern av fasade, materialbruk og interiør, samt sikre naturtyper og annen verdifull natur,

Adgangen til å gi bestemmelser om vern av fasade, materialbruk og husfast interiør gir nye muligheter for å sikre kulturminner. Dersom et husfast interiør er en viktig del av de samlede verneverdier kan det nå sikres gjennom regulering til vern.

9. Retningslinjer for særlige drifts- og skjøtselstiltak innenfor arealformålene nr. 3, 5 og 6 i § 12-5,

Muligheten til å gi bestemmelser under dette punktet er knyttet til å opprettholde hensikten med arealformålet og de hensyn som ligger bak. Det kan gjelde alminnelig vedlikehold for å opprettholde kulturmiljøhensyn i spesielle landbruksområder der det er behov for dette. Med hjemmel i denne bestemmelsen kan man stille krav om at det skal utarbeides skjøtelsplan, men ikke hvem som skal gjennomføre skjøtselen.

Kilder

Riksantikvaren: Veileder Kulturminner, kulturmiljøer og landskap – Plan og bygningsloven. 2010.
Kulturlandskap i Follo – registrering og verdivurderinger.

Akershus fylkeskommune og Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold 2004-2008

http://kart.follokart.no/diverse/Follo/Kulturlandskap_rapport.pdf og
<http://www.akershus.no/ansvarsomrader/kulturminner/saksbehandling-og-forvaltning/kulturlandskap/kulturlandskap-i-follo/>

Follokart.

Enebakk bygdebok, bind 3: Gards og slektshistorie for Dalefjerdings. Ytterbygda med Brevikkroken, Rausjø. 1991 Utgitt av Enebakk kommune.

Enebakk historielag

Lokalhistoriewiki.no

Enebakk herred: Bidrag til bygde- og slektshistorie